

УДК 340.1

ЕФЕКТИВНІСТЬ НОРМОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛЬСЬКОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ ФРАКЦІЇ ГАЛИЦЬКОГО КРАЙОВОГО СЕЙМУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Євдокимов Віктор Валерійович,

доктор економічних наук, професор, ректор Житомирського державного технологічного університету, вул. Чуднівська, 103, м. Житомир, 10005, Україна
e-mail: rector@ztu.edu.ua

Мета. Порівняльний аналіз ефективності нормотворчої діяльності польської та української фракцій Галицького крайового сейму та визначення факторів, що на неї впливали. **Методика.** Під час дослідження з метою вивчення процесу функціонування фракцій Галицького сейму застосовувався історико-правовий метод, порівняльно-правовий метод дозволив виявити особливості законодавчої діяльності польської та української фракцій сейму. **Результати.** Встановлено, що показником ефективності законодавчої діяльності депутатів Галицького крайового сейму виражалася у готовності виборців голосувати за кандидатів у депутати. Зменшення чисельності українських депутатів обумовлювалося рядом причин: виборчими зловживаннями, протидією поляків, міжпартійною конфронтацією у межах сейму, розчаруванням виборців у можливостях українських депутатів. Попри це українські депутати намагався реалізувати низку проектів для покращення становища галицьких українців, особливо у сфері освіти та мови. Натомість польська фракція Галицького крайового сейму відзначалася кількісною перевагою, однак водночас браком дисципліни та ідеологічними розбіжностями. **Наукова новизна.** Виявлено фактори, що впливали на ефективність законодавчої діяльності фракцій Галицького крайового сейму. **Практична значимість.** Вивчення нормотворчої діяльності фракцій Галицького сейму в контексті ефективності дозволить використати їхній досвід та досягнення для розвитку національного законодавства та державотворення.

Ключові слова: Галицький крайовий сейм, депутати, ефективність, нормотворча діяльність, Руський клуб, Польське коло, фракція.

V.V.Ievdokymov

Doctor of Economics, Professor, Rector of Zhytomyr State Technological University, 103, Chudnivska str., Zhytomyr, 10005, Ukraine
e-mail: rector@ztu.edu.ua

EFFICIENCY OF NORMATIVE ACTIVITY OF POLISH AND UKRAINIAN FACTION OF GALICIAN REGIONAL SEIM: COMPARATIVE ANALYSIS

Goal. A comparative analysis of the effectiveness of normative activities of the Polish and Ukrainian factions of the Galician Regional Sejm and the definition of factors influencing it. **Method.** During the study to study the functioning of the factions of the Galician Sejm, the historical and legal method was used, and the comparative legal method allowed to reveal the peculiarities of the legislative activity of the Polish and Ukrainian factions of the Sejm. **Results.** It was established that the indicator of the effectiveness of legislative activity of deputies of the Galician Regional Sejm was expressed in the willingness of voters to vote for candidates for deputies. The decrease in the number of Ukrainian deputies was conditioned by a number of reasons: electoral abuses, the opposition of the Poles, inter-party confrontation within the Diet, disappointment of voters in the capabilities of Ukrainian deputies. Despite this, Ukrainian deputies tried to implement a number of projects to improve the situation of Galician Ukrainians, especially in the field of education and language. Instead, the Polish faction of the Galician Regional Sejm was marked by a quantitative advantage, but at the same time lack of discipline and ideological differences. **Scientific novelty.** The factors that influenced the effectiveness of the legislative activity of the factions of the Galician Regional Sejm were identified. **Practical significance.** Studying the rule-making activity of the factions of the Galician Sejm in the context of effectiveness will allow using their experience and achievements for the development of national legislation and state-building.

Key words: Galician Regional Sejm, deputies, efficiency, norm-setting activity, Ruskyi Klub, Polish circle, faction.

Постановка проблеми. Категорія «ефективності» є показником, що відображає наскільки доцільною є робота певної інституції. Ефективність полягає в результатах реалізації усіх задумів, платформ, програм, здатності ефективно управляти всіма сферами суспільного життя, досягати політичної мети оптимальними засобами. З виникненням держави саме право стало основним регулятором відносин між людьми. Ефективність правових норм визначається відповідністю кінцевих правових результатів цілям заради яких були прийняті відповідні правові приписи. Однак важливим елементом, який потрібно враховувати є соціальна ефективність права. Важливим при цьому є встановлення мотивів, якими керувалися законодавці при встановленні тих чи інших норм права. Вони ж визначалися рядом факторів: державним устроєм, правовою системою, соціально-економічними відносинами, власними інтересами та ін. В залежності від поєднання цих факторів здійснювалася законотворча діяльність, яка формувала правову свідомість суспільства, правовідносини та сприяла витворенню національних особливостей правової системи держави. Вивчення нормотворчої діяльності фракцій Галицького сейму в контексті ефективності дозволить використати їхній досвід та досягнення для розвитку національного законодавства та державотворення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Низка праць вітчизняних істориків та правознавців присвячених різним аспектам парламентаризму в Галичині та нормотворчої діяльності Галицького крайового сейму. До таких можна віднести наукові дослідження О.Аркуші [1, 2], Л.Ілина, М.Мудрого [10], І.Чорновола [12, 14]. Однак доцільним видається проведення історико-правового дослідження щодо факторів, які сприяли чи навпаки стояли на перешкоді у ефективній нормотворчій діяльності фракцій Галицького сейму, оскільки такий історичний досвід може стати у нагоді сучасним законодавцям. Саме це зумовило звернення автора до цієї теми.

Постановка завдання. Тому завданням нашого дослідження є порівняльний аналіз ефективності нормотворчої діяльності польської та української фракцій Галицького крайового сейму та визначення факторів, що на неї впливали.

Виклад основного матеріалу дослідження. При визначенні ефективності політичної влади необхідно врахувати такі чинники:

- відображення в діяльності влади інтересів тих суспільних груп, які вона представляє;
- оптимальність організаційної структури фракцій Галицького крайового сейму;
- фаховість політичних кадрів;
- оптимальність прийняття та впровадження політичних рішень;
- легітимність влади.

Крайовий сейм «Королівства Галичини і Володимирії з великим князівством Краківським, князівствами Освенцимським і Заторським» узаконив статут від 26 лютого 1861 року. До крайового сейму входив 151 (1900 року 161) посол на чолі з крайовим маршалком, якого призначав монарх із депутатів. Членами сейму були владики – три львівські архієпископи (греко-католицький, латинський та вірменський), два перемиські, один тарнівський, краківський, а потім і станіславівський єпископи; два ректори університетів – Львівського і Краківського (з 1900 року до них приєдналися ректор Львівської політехніки та президент Академії наук у Кракові). Обирали 44 великих землевласників, 20 представників від міст, 74 представників від сільських громад. Три представники були від Львівської, Бродівської та Краківської торгово-промислових палат. Такі диспропорції пояснювалися більшою сумою податків, які платили землевласники та заможні міщани [8].

Перші три курії делегували до Галицького крайового сейму лише польських послів. Соціальний склад українського суспільства з вузьким вищим прошарком обмежував депутатські перспективи курією «сільських громад». Однак двоступеневі вибори у селянській курії, коли від усієї сільської громади голосувала одна уповноважена особа, та виборчі зловживання галицької адміністрації зводили кількість українських послів у сеймі до 10-15 осіб [15, с. 77].

Виборча система, яку розробив галицький намісник, а згодом віденський міністр внутрішніх справ Агенор Голуховський, надала шляхті цілковиту гегемонію і відвела галицьким русинам-українцям маргінальну роль. Згідно з виборчим законом, українці в Галицькому крайовому сеймі могли мати лише 33% послів, хоча греко-католицьке населення становило 45% людності краю.

Насправді ж кількість українських послів була значно меншою. Лише у першій каденції «Руський клуб» налічував 50 послів. У 1867-1869 роках їх стало 33, у 1870-1876 рр. – 36, у 1877-1882 рр. – 18, у 1883-1889 рр. – 15, у 1889-1895 рр. – 21, у 1895-1901 рр. – 18. А 1901 року було обрано лише 13 [8].

Таким чином, забезпечення в законі преференцій для вищих верств означало переваги для політично сильніших («історичних») народів та слабші стартові позиції для тих, хто починав розбудовувати національну інфраструктуру.

Найбільшою проблемою українців був стан організації суспільства, який не давав змоги конвертувати майже однакову з поляками кількість населення в мовну та управлінську рівність у провінції. Вразливе ж місце поляків було у відносинах із Віднем. Так зване руське питання, яке з точки зору місцевої польської еліти з'явилося нізвідки і на яке вона не мала позитивної відповіді, ще більше роз'ятрювало настрої у польському політикумі. Поляки прагнули будь-що усунути австрійську владу зі сфери польсько-українських відносин [10].

Головував у сеймі цісарський намісник, який за національністю був поляком. Віце-маршалком завжди був українець. Однак посада була маловпливовою і більше почесною. У Крайовому відділі (виконавчий і керівний орган Галицького крайового сейму), який складався з шести членів, їх заступників і канцелярії, українці були зазвичай представлені однією особою і одним заступником. Зважаючи на те, що до повноважень цього органу входили: організація роботи сейму, право законодавчої ініціативи, представлення ухвал сейму до санкціонування цісарем, управління майном, крайовими ресурсами та фундаціями, контроль над діяльністю повітових і громадських рад, така незначна кількість українських представників суттєво звужувала їхні можливості реального захисту прав українського населення Галичини.

Водночас у зв'язку з важливістю посади члена крайового відділу, поляки блокували обрання навіть одного українця, або добивалися, щоб посаду обіймали українські діячі прийнятні (лояльні) для польської сторони [3, с. 334].

Відмінними були погляди польських та українських депутатів щодо завдань та можливостей сейму. Українці не до кінця розуміли можливостей, які надавав їм Галицький крайовий сейм. Вони розглядали його не як інституцію влади, а місце для обміну думками. Перевага у сеймі депутатів з четвертої курії зумовлювала більшість внесків економічного характеру з боку української сторони. Однак, як відзначає К.Левицький незважаючи на те, що такі внески формально приймалися краєвим Сеймом, фактично відповідні закони не ухвалювалися [6, с. 80]. Та частина українських депутатів, яка представляла інтелігенцію, піднімала питання про свободу і рівноправність українців, тобто більше зосереджувалася на захисті національно-культурних прав, а тому робила відповідні внески і законопроекти. При цьому за партійною належністю депутатами ставали переважно представники консервативного напрямку, які не висували радикальних гасел, а були прихильниками поступової праці у всіх напрямках. Галицькі українці, політичну конкурентноспроможність яких суттєво послаблювали дискусії навколо власної національної ідентичності, задовольнялися статусом опозиції. Для здобуття політичних прав; значно більше важив т. зв. «стан володіння» – сукупність майнових, політичних, культурних позицій [2, с. 589].

До особливостей діяльності українських депутатів Галицького крайового сейму відносимо і те, що у перші десятиліття сеймова політика українських депутатів перебувала в руках русофілів, які мало контактували з населенням. У 1880-х рр., з приходом до влади народоців, була вироблена нова стратегія української сеймової політики, яка передбачала використання сейму для пропагування національних домагань, висунення пропозицій, намагання отримати конкретні результати, зв'язок з виборцями, а отже і розуміння їх проблем. Поступово відбувалася структуризація політичних сил, визначення програм, виникали нові можливості, а головне – претенденти на роль політичної еліти мусили хоч якось розуміти і враховувати потреби свого виборця, розмовляти з ним, вивчати його внутрішній світ і спосіб мислення. Очевидно саме це змушувало український депутатів Галицького крайового сейму приділяти велику увагу економічним питанням та висувати відповідні законопроекти [2, с. 589].

Про зростання ефективності діяльності українських депутатів свідчила підтримка виборцями їх законодавчих ініціатив на початку ХХ ст. Так, у відповідь на блокування

польськими депутатами Галицького крайового сейму законопроекту щодо відкриття у Львові українського університету, українські студенти двічі вдавалися до сецесії (вихід частини з цілісності, залишення певної установи групою її членів), чого раніше не було.

Українське представництво намагалося висловлювати позицію з більшості питань, однак для цього не завжди вистачало фахових сил. За соціальною структурою переважало духовенство і селяни. Хоча до початку ХХ ст. спостерігалася тенденція до збільшення в українській фракції юристів, переважно адвокатів, які мали матеріальні та особисті можливостях займатися депутатською діяльністю. Очевидно тут важливою була співпраця. Оскільки селяни не завжди були грамотні, а також не мали ні фінансових можливостей, ні достатнього досвіду чинити опір зловживанням.

Найбільш назрілими для українців були питання про мову, шкільництво, аграрні відносини, дрібне виробництво, еміграцію, місцеве самоуправління, фінансування національно-культурних товариств, виборчу реформу. Тому можна виділити три основні напрями діяльності української фракції Галицького крайового сейму: економічні, культурно-освітні та суспільно-політичні. Найбільш актуальними був перший, найбільшу конфронтацію викликав другий і третій. За ініціативи українських депутатів, у парламенті прийнято низку податкових знижок для селян у випадках руйнації господарств внаслідок різноманітних стихійних лих, а також законів спрямованих проти лихварства, які однак були неефективними [4, с. 142]. Культурно-освітній напрям переважно знаходив вираження у проектах про розширення сфери вживання української мови та збільшенні кількості українських навчальних закладів. Досягненням українських депутатів Галицького крайового сейму у цьому напрямі стали: відкриті українські школи при семінаріях у Станіславові, Тернополі, Львові, українські класи в Коломиї та Перемишлі, кафедра історії Східної Європи у Львівському університеті, розпорядження про навчання поляків української мови в гімназіях. Один з депутатів сейму зазначав: «Десять років боротьби в середньому коштує нас здобуття однієї середньої школи на нашій землі під крилами австрійської конституції» [9]. Однак численні внески українських депутатів переважно не реалізовувалися через бюрократичні процедури їх розгляду та затвердження. Крім того ці досягнення втрачали сенс в умовах недостатнього фінансування. З 730 тис. корон, виділених за бюджетом 1911 року на дотації місцевим науковим і навчальним установам, на долю українських установ припадало лише 75 тис. З 214 тис. корон, призначених на театри, польські трупи одержали 186 тис., а українські – лише одну тисячу корон. За бюджетом 1912 р. з фонду допомоги приватним школам українські навчальні заклади одержали лише 350 корон. У тому ж році Галицький крайовий сейм виділив 10 тис. на польські та українські спортивні товариства, проте з цієї суми українські товариства одержали всього 575 корон [5, с.8]. Хоча політичні питання не відносилися до компетенції сейму, вони теж обговорювалися. Основним питанням, яке ставилося українськими депутатами, у відповідь на антиукраїнські дії польських депутатів, були вимоги про територіальний та політичний поділ Галичини. Таким чином на сеймовій трибуні українські депутати формулювали національні вимоги [3, с. 334].

Головними завданнями для польських політиків у Галичині було зберегти цілісність провінції та добитись якнайширшої автономії. Таким чином вони розглядали Галичину як польську територію, а українців як частину польського народу і вважали, що закони повинні прийматися для блага краю в цілому, а не на користь окремих національностей. Хоча здебільшого законодавчі ініціативи польських депутатів були спрямовані на реалізацію інтересів польського населення.

У другій половині 1860-х років під враженням від поразки польського повстання з краківського консерватизму виокремилася течія станьчиків. Їхнім маніфестом стала опублікована в 1869 р. «TeKa Stańczyka». Станьчики пропонували спрямувати зусилля на внутрішні перетворення в суспільстві, прищеплення йому дисципліни і поваги до влади; закликали знайти умови існування під чужою владою; визнати «не лише конечність, а й корисність компромісу з дійсністю, який тривалий час відкидався [3, с. 342]. Погляди станьчиків перейшли в політичну практику і здобули довіру Відня. У 1870–1890-х роках станьчики відігравали в Галичині роль партії влади; на початку ХХ ст. вони конкурували з польськими націонал-демократами. Станьчики

стали ініціаторами порозуміння з українцями. Декларація міжнаціональної угоди відповідала теж ідеології та стилю політичної діяльності польських ліберальних демократів. Однак через протидію польських консерваторів зі Східної Галичини (так званих подоляків) [10]. Запеклий опір будь-яким рішенням органів влади, які б сприяли національному розвитку українців, чинили подоляки. Звідси численні внески польських депутатів цієї течії у Галицькому крайовому сеймі, які нівелювали українські законопроекти. Польська націонал-демократія в Галичині була партією міської інтелігенції. Вихідним пунктом їх ідеології був “стан загрози” національним інтересам [2, с. 593]. Засобом утримання єдності Східної Галичини з Польщею ендеки вважали польське населення цієї частини краю. На польському національному вічі у Львові (1903) С. Гломбінський проголосив програму підтримки польського населення в Східній Галичині, підкресливши завдання забезпечувати перевагу поляків у галицькій автономії. Ця програма передбачала: збереження цілості провінції, всіх органів крайової влади та установ, польського характеру системи освіти і міст, асиміляційної сили останніх, скерування польських переселенців до великих міст, де вони зберігали б національну ідентичність; піднесення національної самосвідомості польських селян і робітників за допомогою школи, релігії, освітніх товариств, читалень, національних віч, покращення добробуту польського населення за сприянням економічних і фінансових товариств; національний солідаризм поляків, запобігання зміні обряду, будівництво римо-католицьких костьолів. Ці заходи лежали в основі східногалицької політики ендеків аж до початку Першої світової війни. Одним із шляхів збереження польської переваги в Східній Галичині було утримання в руках поляків польської земельної власності. Іншим важливим чинником ендеки вважали утримання політичної та адміністративної влади на всіх рівнях. Інтегруючим чинником Галичини ендеки вважали польську мову й культуру, із цих міркувань відкидали популярні серед східногалицьких консерваторів ідеї творення в Східній Галичині двомовних навчальних закладів, передумовою розпаду провінції. Ендеки відкидали можливість побудови Польської держави як багатонаціональної, на взір Австро-Угорщини

Багаторічна боротьба за визнання української нації, її мови та за рівноправний розвиток спонукала депутата, суддю Вищого галицького суду Юліяна Лаврівського виступити 27 жовтня 1869 року на засіданні сейму з промовою про проблеми українсько-польських відносин. Лаврівський запропонував дуже помірковану концепцію щодо порозуміння з поляками: «Єднають нас тисячі зв'язків: родинні, товариські та інші, навіть смерть нас не розділяє, бо маємо спільні гроби... Домагаємося тільки двох речей: перша – це рівноправність, щоби ви нас не полонізували, друга – щоби ви нас не деморалізували». Однак поступово розклад сил змінювався. Український рух, знайшовши опору в конституційних свободах, міцнів. На початку ХХ ст. у Галичині склалася ситуація, коли поляки фактично здобули все, що було можливим за існуючого державного ладу, натомість український рух стрімко розширював позиції, породжуючи серед поляків відчуття, що це відбувається за їх рахунок, що вони втрачають здобуті важкими зусиллями впливи.

Важливим для розуміння особливостей ефективності нормотворчої діяльності польських та українських депутатів Галицького сейму є те, що між політичними елітами обох народів – українською демократичною інтелігенцією, здебільшого селянського і священницького походження, й польською аристократією існувала глибока соціальна прірва. Світ аристократії для більшості українських політиків залишався закритим. Українці, природно, болісно сприймали твердження польських політиків про слабкість національного руху, брак почуття національної свідомості, відсталість української науки й культури тощо. Чималі зусилля українських політиків спрямовувалися на те, щоб змусити поляків визнати вагу українського питання в Східній Галичині [2, с. 604].

Коли в українському русі виникала міжпартійна конфронтація, як це було у 1890-х рр. – це використовували польські політики, які підтримували або лояльнішу, або просто слабшу силу [1]. Таким чином ще більше послаблюючи позиції і без того нечисленної групи українських депутатів у Галицькому сеймі.

Якщо розглядати поняття фракції, то її можна розглядати як організовану групу депутатів парламенту, які належать до однієї або кількох партій, мають спільні позиції, прагнуть проводити у законодавчому органі певну лінію у політиці і дотримуються фракційної дисципліни [11, с. 147].

У крайовому парламенті було дві фракції: українська, яка називалася Руським клубом, і польська – Польське коло, які перебували у стані перманентної конфронтації. Українцям, які становили від 10 до 30% складу Галицького крайового сейму, було важко своїми голосами побороти чисельніше польське угруповання. Українська фракція об'єднувала депутатів різного ідеологічного спрямування. Це фактично було прагматичне об'єднання з метою забезпечення впливу у сеймі. Очевидно українські депутати часто виконували роль опозиції, що виявлялося у критиці, а інколи протидії політичній лінії сейму. Це був вимушений крок, оскільки більшість у Галицькому крайовому сеймі склали поляки, які впроваджували у життя лінію на розширення польських впливів у Галичині. Впродовж перших двох каденцій «Руський клуб» формально не мав голови. Причиною цього стала традиція за якою найавторитетнішим представником галицьких русинів був митрополит. Саме він мав би очолити «Руський клуб». Але Г.Яхимович не з'являвся на його засідання. Фактично керував клубом єпископ Спиридон Литвинович (митрополит з 1863 р.), віце-маршал Галицького сейму. Проте він не лише не брав участі в його засіданнях, а й не з'являвся в Сеймі взагалі [14]. Українську фракцію послаблював й те, що деякі послі з Руського клубу входили до «Польського кола». Так, впродовж 1861-1873 рр. декілька селян належали до Польського кола. А у 1871 р. на засідання Руського клубу перестали з'являтися прихильники порозуміння з поляками Ю.Лаврівський, С.Качала, Іван Левицький. Восени 1892 р. на знак протесту угоди народовців зі «станьчаками» Руський клуб покинули москвофіли і організували окрему фракцію. А у 1897 р. троє представників Русько-Української радикальної партії на чолі з Теофілом Окуновичем відмовилися увійти до складу клубу [13, с. 55-56].

У межах українського політичного табору, а відповідно і в Галицькому крайовому сеймі, відбувався процес політичного структурування. У таборі народовців це призвело до його розколу на три угруповання: радикалів, незалежних (обидва виступили проти, «нові ери») та новокурників, або угодовців (саме вони на чолі з О. Барвінським у 1890 р., за посередництвом австрійського уряду, уклали угоду з поляками і дотримувалися її). Поляки, бачачи роз'єднаність українських сил, зберігали впевненість в собі [12, с. 51].

Зміна балансу серед польських політичних сил на користь «подоляків» і ендеків унеможливила втілення традиційної тактики О. Барвінського – досягнення українських прагнень шляхом компромісів і сеймових ухвал. Під час сесії українських депутатів Галицького крайового сейму в червні 1901 р., коли прихильники польсько-української угодової акції, християнські суспільники на чолі з О. Барвінським, від імені українського представництва проголосили заяву про вихід депутатів із сейму, вони не змогли налагодити співпрацю з народовцями [7, с. 96-97]. Таким чином міжпартійна конфронтація виливалася в не узгоджену діяльність у сеймі і зумовлювала втрату у багатьох випадках можливості здійснення ефективної законодавчої діяльності, що зрештою призводило до втрат для українського суспільства в цілому. Саме за результативністю діяльності депутата виборець оцінює його ефективність та висловлює готовність голосувати за нього. Подібні дії українських депутатів викликали критичне ставлення виборців до можливостей сейму, як інституції здатної репрезентувати та захистити інтереси українців. Саме це, разом із зловживаннями на виборах стало причиною неухильного зменшення чисельності українських депутатів у Галицькому крайовому сеймі.

Водночас на відміну від Польського кола Руський клуб відзначався дисципліною: скликався постійно, а його рішення були обов'язковими для всіх членів. Особливістю польської фракції було те, що поділ відбувався не так за ідеологічним принципом як за особистими амбіціями польських послів.

Висновки. Таким чином показником ефективності законодавчої діяльності депутатів Галицького крайового сейму виражалася у готовності виборців голосувати за кандидатів у депутати. Зменшення чисельності українських депутатів обумовлювалося рядом причин: виборчими зловживаннями, протидією поляків, міжпартійною конфронтацією у межах сейму, розчаруванням виборців у можливостях українських депутатів. Попри це українські депутати намагався реалізувати низку проектів для покращення становища галицьких українців, особливо у сфері освіти та мови. Натомість польська фракція Галицького крайового сейму відзначалася кількісною перевагою, однак водночас браком дисципліни та ідеологічними розбіжностями.

Список використаних джерел

1. Аркуша О. Виборча система в Галичині у другій половині XIX – на початку XX століття. URL: <https://zaxid.net/news/>
2. Аркуша О. Польсько-українські дискусії про національний характер східної Галичини на початку XX ст. *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Збірник наукових праць. Випуск 15 / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНА України. 2006. С. 586–606
3. Історія державної служби в Україні / Авт. колектив: О.Г.Аркуша, О.В.Бойко, Є.І.Бородін, С.В.Віднянський, П.П.Гай-Нижник та інш. / Відп. ред. Т.В.Мотренко, В.А.Смолій. НАН України. Інститут історії України; Головне управління державної служби України. У 5 т. К.: "Ніка-Центр", 2009. Т.1. 544 с.
4. Кліш А. Парламентська діяльність Анатолія Вахнянина (кінець XIX–початок XX ст.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Сер. Історія / за заг. ред. І. С. Зуляка; редкол.: М. Алексієвєць, Л. Алексієвєць, М. Бармак [та ін.]. Тернопіль: [ТНПУ], 2015. Вип. 1, ч. 2. С. 142–145.
5. Кульчицький В.С. Галицький крайовий сейм – знаряддя соціального і національного пригнічення трудящих. *Питання теорії і практики радянського права*. Львів, 1958. Випуск 4. С. 5–19.
6. Левицький К. Історія політичної думки. Львів, 1926. 738 с.
7. Лехнюк Р. Українсько-польські відносини в Галичині на зламі XIX–XX століть у висвітленні газети «Руслан». *INTERMARUM: історія, політика, культура*. 2015. Вип. 2. С. 92–105.
8. Мельник І. Реформа Галицького сейму // *Zbruc*. URL: <https://zbruc.eu/node/18758>
9. Мікула Т. Компетенція і діяльність Галицького крайового сейму. URL: <http://radnuk.info/home/24863-----c.html>
10. Мудрий М. Порозуміння у тіні конфлікту. *Zaxid.net*. 2012. 28 червня. URL: https://zaxid.net/porozuminnya_u_tini_konfliktu_n1258783
11. Основи демократії: навчальний посібник / за заг. ред. А.Колодій. К.: Ай –бі, 2002. 684 с.
12. Плекан Ю. Українсько-польсько-австрійські відносини наприкінці XIX – на початку XX ст. *Вісник Прикарпатського університету*. Історія. Випуск XV. Ів.-Франківськ; 2009. с.48–54.
13. Чоново І. Українська фракція Галицького крайового сейму 1861–1901 (нарис з історії українського парламентаризму). Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2002. 288 с.
14. Чорново І. Як галицькі священики у депутати ходили (1861–1914). URL: https://risu.org.ua/ua/index/exclusive/events_people/61440/
15. Швагуляк-Шостак О. Галицька політреформа: [в 1782 р. в м. Львові розпочав роботу регіональний парламент – Становий сейм]. *Контракти*. К.: Галицькі контракти, 2008. 3 листопада (№44). С. 76–78.

References

1. Arkusha O. Vyborcha systema v Halychyni u druhii polovyni KhIKh – na pochatku KhKh stolittia. URL: <https://zaxid.net/news/>
2. Arkusha O. Polsko-ukrainski dyskusii pro natsionalnyi kharakter skhidnoi Halychyny na pochatku XX st. *Ukraina: kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist*. Zbirnyk naukovykh prats. Vypusk 15 / Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NANA Ukrainy. 2006. S. 586–606
3. Istoriiia derzhavnoi sluzhby v Ukraini / Avt. kolektyv: O.H.Arkusha, O.V.Boiko, Ye.I.Borodin, S.V.Vidnianskyi, P.P.Hai-Nyzhnyk ta insh. / Vidp. red. T.V.Motrenko, V.A.Smolii. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy; Holovne upravlinnia derzhavnoi sluzhby Ukrainy. U 5 t. K.: "Nika-Tsentr", 2009. T.1. 544 s.
4. Klish, A. Parlamentska diialnist Anatoliia Vakhnianyna (kinets XIX –pochatok XX st.). Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnogo pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Ser. Istoriiia / za zah. red. I. S. Zuliaka; redkol.: M. Aleksiiievets, L. Aleksiiievets, M. Barmak [ta in.]. Ternopil: [TNPU], 2015. Vyp. 1, ch. 2. S. 142–145.

5. Kulchytskyi V.S. Halytskyi kraiovyi seim – znariaddia sotsialnoho i natsionalnoho pryhnychennia trudiashchykh. *Pytannia teorii i praktyky radianskoho prava*. Lviv, 1958. Vypusk 4. S. 5-19.
6. Levytskyi K. Istoriiia politychnoi dumky. Lviv, 1926. 738 s.
7. Lekhniuk R. Ukrainsko-polski vidnosyny v Halychyni na zlami KhIKh–KhKh stolit u vysvitleni hazety «Ruslan». *INTERMARUM: istoriia, polityka, kultura*. 2015. Vyp. 2. S. 92-105.
8. Melnyk I. Reforma Halytskoho seimu. *Zbruč*. URL: <https://zbruc.eu/node/18758>
9. Mikula T. Kompetentsiia i diialnist Halytskoho kraiovoho seimu. URL: <http://radnuk.info/home/24863-----c.html>
10. Mudryi M. Porozuminnia u tini konfliktu. *Zaxid.net*. 2012. 28 chervnia. URL: https://zaxid.net/porozuminnya_u_tini_konfliktu_n1258783
11. Osnovy demokratii: navchalnyi posibnyk / za zah. red. A.Kolodii. K.:Ai –bi, 2002. 684 s.
12. Plekan Yu. Ukrainsko-polsko-avstriiski vidnosyny naprykintsi XIX – na pochatku XX st. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu*. Istoriiia. Vypusk XV. Iv.-Frankivsk; 2009. s.48-54.
13. Chonovol I. Ukrainska fraktsiia Halytskoho kraiovoho seimu 1861-1901 (narys z istorii ukrainskoho parlamentaryzmu). Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy, 2002. 288 s.
14. Chonovol I. Yak halytski sviashchenyky u deputaty khodyly (1861-1914). URL: https://risu.org.ua/ua/index/exclusive/events_people/61440/
15. Shvahuliak-Shostak O. Halytska politreforma: [v 1782 r. v m. Lvovi rozpochav robotu rehionalnyi parlament – Stanovy seim]. *Kontrakty. K. : Halytski kontrakty*, 2008. 3 lystopada (№44). S. 76-78.

Надійшла до редакції 20 вересня 2018 р.

